

tokban áttekinthető/ ábrázolható gondolatrendszereket közvetítsen, amelyben mind a „... Minden pontatlanság megszűbbi a tárgyakat...” felismerés konzekvenciái, s mind az „... emlékek legapróbb elmozdulása is — lásd/ védtelenné tesz jövőnkkel szemben...” józansága, és mind saját lét-élményének „... fordított irányba iramló elmagányosodása...” együttesen kezelhetővé válik. A jelentéstartalmak felhasználása, a fogalmak rétegeztsége a textusban versszerzővé válik, s a változás objektíváló gesztusként beépül az írásokba is...

Mondhatjuk, e költészet eredményeiben szerves része a hazai poézisnek, még hozzá a szerencsésebbek közül való: nincsenek meg azok a hatások, amelyek által irányzatokhoz, iskolákhoz szokás terelni az újonnan jelentkező költőket. (Kozmosz, 1980).

Géczi János

Miskolczi Miklós:

Város lesz, csak azért is..

MAGYARORSZÁG FELFEDEZÉSE

Régi, kritikusoknak szánt „alapszabály”, hogy a szerző nyilatkozatát nem szabad komolyan venni a mű megítélésénél. Álljon az helyt önmagáért. Most mégis három mondatot idézünk Miskolczi Miklós utószavából, mert jellemzőnek tartjuk az egész könyvére vonatkozóan is. Így summázza kutatásait és mondandóját a szerző: „Véleményem biblikusan szilárd: Dunaújváros nem az, aminek mondják (hiszik, szeretnék, akarják), hanem az, ami. A kereszt feliratát nem vagyok hajlandó megváltoztatni. Amit megírtam, megírtam”. Kétségtelenül imponáló ez a magabiztosság, amelynek nyomai több helyen is fellelhetők a 408 oldalas kötetben — csak éppen nem indokolt. A baj ugyanis az, hogy a szerző tolla nyomán sem derült ki Dunaújvárosról, hogy tulajdonképpen mi is? Miskolczi Miklós (akinek szülővárosa) talán tudja, de nem tudta bemutatni. Pontosabban fogalmazva: ez a kötet így — erős húzásokkal és módosításokkal — elfogadható lenne talán beadeckernek, de nem értjük, hogyan kerülhetett be ebbe a sokat vitatott, de valamelyes rangra azért vergődött sorozatba? S különösen nem, ha ismerjük a magyar szociográfiai irodalom múltját, élő és elhunyt jeles képviselőit, köteteit is.

Idézzük ide Erdei Ferenc alakját és példáját. Miskolczi Miklósnak lett volna mit (mert igen nagy szüksége van rá!) tanulni a nagy elődtől módszerben, szemléletben, alaposságban, tárgyilagosságban,

tudományos igényességben. S mondjuk ezt azért, mert még nem késő, mert sajnáljuk, hogy ennyi munkája, amit ebbe a könyvébe „investált”, csak ezt a szolid eredményt produkálta.

Mi a legnagyobb fogyatéka a könyvnek? Az, ami egy három-öt gépelt oldalnyi újságcikknek erénye és előnye; az tudniillik, hogy a szerző végig jelen van a könyvben, hogy igyekszik „életszerű” lenni. Ám, ami „színes” mondjuk egy tárcában, helyénvaló aktualitás egy vezércikkben, az a laposságok és közhelyek halmaza egy szociográfiában! Úgy érezzük, hogy a szerző rosszul jelölte ki magának a feladatot. Mindenáron megakarta „védeni” Sztálinvárost (kiktől? miért?!), ahelyett, hogy a műfaj követelményeinek megfelelően leírta, lerajzolta volna azt. A szociográfia szó második tagja ugyanis rajzot, leírást jelent, de semmiképpen nem könnyű kézzel odavetett karcolatot, vagy vázlatot. Ha a szerző átgondolja és megérti a vállalt feladatát és a műfaj követelményeit, akkor maga, a vizsgált valóságanyag szabja meg a megvalósultnál szigorúbb szerkezetet és koncepciót. Választ tud adni az alapkérdésre, hogy mi az, amit vizsgál, leír, s továbbkérdésként azt is firtatja, hogy miért az, miért olyan az, ami, amilyen. Hálás és bevált módszer egy tárgyat, jelenséget úgy bemutatni, hogy leírjuk a történetét. Látszólag ezt teszi Miskolczi Miklós is, de hogyan? Apológiát ír elemzés és történet helyett. Azt bizonygatja, hogy ami van (esetünkben Dunaújváros), az szükségszerű, következképp helyes is. Ma már senki sem vitatja, hogy a gyár és a város léte szükségszerű-e, vagy nem. Létező valóság, amivel számolni kell. Csak hogy ez korántsem olyan evidencia, amelyet kritikátlanul, a múltba visszavetítve is el kell fogadnunk!

Ha Miskolczi Miklós jobban ismeri a magyar szociográfiai irodalmat, akkor maga talál érveket azok ellen a tények és körülmények ellen, amelyekért így csak lelkesedni tud. Igen, ama „hőskorról” van szó. Drágán, embert, anyagot, energiát nem kímélve építette meg a gyárat és a várost egy voluntarista politikai elhatározás. Hogy milyen áron és milyen eredménnyel, arra éppen a szerző ír le számos példát könyve második részében. Már az építés fázisában tettenérhetők ezek, s célszerű is lett volna a szerzőnek jobban utánajárni, hogy kik és milyen kényszerítő körülmények hatására kerültek Sztálinvárosba. Szól a lumpen, a deklasszált elemekből, de viszonylag keveset arról a paraszti rétegről, amely a beszállítók elöl szinte menekül az építkezésekre, a biztonságosabb iparba. Egy részük a téveszék konszolidálódása után vissza is tér a faluba. Ám ez a tektonikus erejű társadalmi mozgás több figyelmet érdemel. Ha szabad mondani, ennek felmérése, leírása a szociográfia egyik legfontosabb, elodázhatatlan feladata. Éppen azért, hogy jobban megértsük a ma jelenségeit, a ma Dunaújvárosát. Szerzőnk azonban sajnálatos módon moralizál, vagy éppen kedélyesen pletykálgodik ott, ahol

elemeznie kellene. Lelkendezve ír az elsőgenerációs munkások erőfeszítéseiről, míg később némi megütközéssel vegyes csodálkozással, fejcsoválással a dunaújvárosi erkölcsök „lazaságáról”. Fel sem merül benne a kérdés, hogy a két dolog között összefüggés van, s hogy ez korántsem csupán dunaújvárosi „specialitás”. Még akkor sem, ha a statisztikai adatok ott töményebben hívják fel a figyelmet erre a jelenségre.

De nézzük csak sorban, hogy miről is van szó? A faluból városba kerülő szakképzetlen ember, s ráadásul az életidegen munkásszállásokban, barakkokban idegenül érzi magát. Egyszerre kellene elsajátítania az új szakmát, munkaszokásokat, az eladdig megszokottól gyökeresen eltérő életmódot. A legújabb szociológiai-szociográfiai irodalom (ám a század-eleji is!), valamint néhány írónk (lásd például Galgóczi Erzsébetet, Takács Józsefet, Serfőző Simont, Asperján Györgyöt stb., stb.) pontosan leírták, megfogalmazták ezt. Ám, ami Budapesten, Miskolcon, Ózdon, vagy Salgótarjánban stb. a munkásoknak, a lakosságnak csupán egy (noha jelentős) részét érinti, az Dunapentelén—Sztálinvárosban—Dunaújvárosban egy egész várost jelentett! Nem véletlenül irtuk egymás mellé a három helységnevet, illetve egyazon település metamorfózisát jelölő változatait. Téves volt az ötvenes évek optimizmusa, rövidlátása, amely csupán a munka és a lakás kettősében gondolkodott. Ma is téves ez a szemlélet. Bizonyítja iparunk jelenlegi helyzete, az az erőfeszítés, amellyel próbálunk szakítani az extenzív szakasz visszahúzó erőivel, a szakképzetlen, az alulképzett, az innovációra képtelen munkaerők tömegével. Vannak dolgok, amelyeket (látszólag!) meg lehet oldani egyetlen hórúkkal, lelkesedéssel, míg csupán a csákány és a lapát a szerző szám. Termelni hatékonyan azonban már csak magasan kvalifikált, a munkájában, az életben is otthonosan mozgó, művelt szakmunkással, értelmiségivel lehet. Márpedig ez a feltétel nem volt adott Sztálinvárosban, s ha hihetünk Miskolczinak (s miért ne hinnénk?), akkor ezzel még a mai Dunaújvárosban is gondok vannak. S lesznek is mindaddig (máshol is), amíg fokozatosan át nem alakul a szemlélet magáról a munkáról, termelésről, a munkaerőről.

A könyv legnagyobb paradoxona az, hogy éppen azok az oldalak vágják mellé az olvasót, gondolkodtatják el, amelyeken a szerző dicséri szülővárosát. Itt van rögtön a lakás, a lakótelep problémagubanca. Dunaújváros modellként szolgálhatna Miskolcnak, Újpalotának, minden lakáscentrikus városépítésnek. -tervezésnek arra, hogyan nem szabad, mert életidegen, mert embertelen, antiszociális. A könyvben levő fotók, a dunaújvárosi polgárokkal készült interjúk direkt és indirekt módon is bizonyítják ezt. A lakások, panelházak tömege még nem város! Elvégre az ember nem csupán dolgozik és lakik (már tudniillik, ha jut neki, ha kap lakást...). Az urbs, a civitas

minőséget jelent, szolgáltatások, kulturális, egészségügyi stb. intézményhálózatok szövevényét, gondoskodást az emberrel, a bölcsőtől a koporsóig. Sokáig „megfeledeztünk” erről Dunaújvárosban is. Beértük azzal, hogy a munkaerő így-úgy regenerálja, s reprodukálja önmagát. Csakhogy az ember nem mechanikus gépezet, ahogyan a felvilágosodás néhány gondolkodója képzelte, hanem érző és gondolkodó lény, aki reagál a körülményekre. Hogyan? Úgy, ahogyan Miskolczi is, nem titkolt csodálkodással, tudomásul veszi: „az erkölcsök rombolásával” például! Sajátos módon, Miskolczi nem sokat bibelődik ezzel a kérdéssel, legfeljebb amikor például a házasságok megromlásán, a válásokon moralizál. Pedig ideje lenne már — s ki, ha nem a szociográfus? — az alkoholizmus okairól is beszélni. Kimutatni, hogy mennyire játszik bele az élet- és munkakörülmények fentebb leírt változása, az ebből következő elidegenedés, neurózis, szorongás, rossz közérzet?

Összegzésként azt mondhatjuk, hogy hálás, de nem könnyű feladatra vállalkozott Miskolczi Miklós, s ez kicsúszott a kezei közül. A napi újságírás szemlélete és módszerei alkalmatlanok egy város keresztmetszetének bemutatására, szociografikus igényű leírására. S ez nem értéktétel, nem azt jelenti, hogy Miskolczi Miklós rossz újságíró. Rövidebb lélegzetű írásaiban olykor frappánsan, szellemesen mutat rá egy-egy jelenségre. Ám szülővárosával úgy járt, mint az úszó, aki a folyó közepén érzi a víz hőfokát, de nem látja a partokat, olykor azt sem, hogy merre folyik a víz. A sorozatról szólván joggal lehetünk igényesek, hisz' az eddigi kötetek magasra emelték a mércét. Elvárhatjuk, hogy a szerző választott témájáról tudja, hogy mi az, ami. Nem menti fel a szerzőt az sem, hogy szülővárosáról ír, s — feltehetően — nem akar érzékenységeket sérteni. Ellenpéldaként ott van Lázár István, akinek még ma sem „bocsátották meg”, hogy nem tud belenyugodni a történelmi borvidék lerombolásába; vagy Tüskés Tibor, Végh Antal, akik ugyancsak „kibeszélték a faljukat”. Dunaújváros — a példa, a modell, ha úgy tetszik — megérte volna, hogy igényesebben, nagyobb invencióval dolgozzák fel. Nem azért, amivel a szerző vitatkozik, mentegelve a szeplőket, hanem hogy látva lássuk. A szépet is, a kidobandó rútat is. Dunaújváros ma már része történelmünknek. Nem kell heroizálni. Plakátra festeni azt, ami tény, vagy jóvátehetően tévedés. S mindezt nem azért mondjuk, hogy „deheroizáljunk”. Nem. A felnőtt ember tudni akarja, hogy mi az, amit jól csinált, mit kell ma már másképpen. Gazdagabbak nem lettünk (például energiában, nyersanyagban), de talán bölcsőbbek, józanabbak igen. Márpedig ez az egyetlen potenciális erőforrásunk, ha élünk vele, ha akarunk élni vele. (Szépirodalmi, 1980.)

Horpácsi Sándor

A vád tanúja és a védő

Megjegyzés Könczöl Csaba
szélgjegyzeteihez

(Palócföld, 1980/5.)

Teljesen függetlenül attól, hogy Könczöl Csabának a cinizmust akaratlanul is felmagasztaló értelmezésében gondolataimhoz hasonló előfelvetések találhatók, a cinizmus létjogosultsága — jelentkezzék ez akár a tiszta tudás nyelvén, akár a „megengedhetetlen általánosság” síkján — korántsem igazolódott be. A cinizmus és ironia összefüggését (mint ahogy a cikk címében is igyekeztem jelölni) az emberi életforma fókuszában helyeztem el; az *ironikus életformától a cinizmusig* című választásban éppen azt a két pólust vázoltam, melyen egyfelől az ironikus életforma, mint társadalmilag kívánatos attitűd jelent meg, másfelől a cinizmus, mint „semmilyen értéket nem tisztelő, minden eszményt, s bevett szokást keserű kiábrándultsággal kigúnyoló magatartás” legitimizálásának lehetetlensége. Bármennyire vonzó lenne is a K. Cs. által jelölt konszenzusra hajlanom, ezt a megírt cikk után annál kevésbé tehetem meg, mert a cinizmus és az ironikus életforma között olyan határokat vélek felfedezni, melyeket — hegyi kifejezéssel — csak az „átlátszó gondolat tiszta térségein” lehet összemosni.

Noha minden egyén legmagasabb rendű (és egy hosszú történelmi fejlődés eredményeit sűrítő) joga, hogy csak azt fogadja el és tegye meg, amit jónak lát, amit ésszerűnek tart; mint, ahogy ahhoz is kizárólagos joga van, hogy a cinizmust „aktuális szellemi és gyakorlati életformaként” válassza, de hogy ezt a jogot valamely közelebről meg nem határozott „értékek és tartalmas egyéni és társadalmi célok” nevében és érdekében fogadjuk el, vagy éppen ezt tartjuk követendőnek, semmiképp sem látom bizonyítva. Ha ugyanis K. Cs. — jogosan — a kérdések pontos megfogalmazását kérte tőlem számon, most én is hiányolhatom a fogalmi differenciálást. A vitacikk utolsó előtti bekezdésében a cinizmust úgy igenli, hogy közben elfelejti pontosan meghatározni, melyek azok a „nagyon is konkrét értékek és tartalmas egyéni és társadalmi célok”. Vagy talán K. Cs. olyan tévelygő cinikus lenne, aki

bár szubjektivistá formalizmussal zárójelbe teszi a másik fél véleményét, de szabatosan maga sem tudja meghatározni a *miértet*? Nem vagyok híve a kötözködéseknek, de ha valaki azzal az igénnyel lép fel, hogy pontos disztinkciókat von e valóban háromezer éves műtra visszatekintő fogalmak között, akkor már pusztán formállogikai szempontból is elvárható, hogy a viszonyítási pontokat — az előbbi megállapításoknál — valamivel teoretikusabban határozza meg. Amennyire jogosult és helyes elítélő álláspontja a cikk kérdéseinek megválaszolatlan-ságával kapcsolatosan, éppoly tagadhatatlan, hogy nem látta: a „megengedhetetlen általánosítású” publicisztikai írásban is elképzelhető, hogy a cinizmus gazdag jelentéshatáréből a szerző csak az appericiált jelentéshatárokat vegye szemügyre.

Ha a cinizmust valamely meg nem határozható értéktartományra vonatkoztatjuk, egyedülvalóságában úgy összehúzódik, hogy többé semmit sem lehet állítani róla; ácsap a legszélsőségesebb absztraktságba. *Azzal, hogy megállapítjuk, milyen az ördög színe, meg korántsem bizonyítottuk létezését.* Nem vitatom, hogy többféle cinizmus van, de ha a „mindenre rákérdező Szókratész okvetetlenkedő ironiáját”, a „minden erény mögött álcázott bűnt szimatoló La Rochefoucault keserű erkölcsi cinizmusát”, a „politika és az erkölcs összeegyeztethetetlenségét fölismerő Machiavelli cinizmusát” az „olyan korban élünk” síkján akarjuk aktuálissá tenni, akkor óhatatlanul felmerül az alternatíva az elvont, redukálhatatlan cinizmus és a látszólagos társadalomkritika között. Bármelyiket választhatjuk, a hamis emberi viszonyok meghaladhatatlan különösségén azonban mit sem tudunk változtatni. A változtatáshoz bizonyosan kevés a „cinizmus formáját ültött erőtartalekölő beállítottság”, mint ahogyan kevés az a legszélesebb értelemben vett önuralom is, mely sohasem jut el a konkrét tettekig. A tevékenység és a megismerés tudatos szabályozása értelmét veszíti, ha konkrétan nem határozzuk meg, *min* akarunk változtatni. A cinizmus ennélfogva mindenkinek legsajátabb magánügyévé válik, amibe senki sem szólhat bele, hiszen a céljaink eléréséhez szükséges lépéseket „vagy *cinikus*”, vagy *ironikus*an kell megtalálnunk”. Ezek után már csak egy kérdésünk lehet: a vád tanúja, hogyan válhat védővé?

Kerékgyártó L. István

